
ФЕДОРЕНКО С.В.,
кандидат педагогічних наук,
доцент, кафедра теорії, практики
та перекладу англійської мови,
факультет лінгвістики,
Національний технічний
університет України «КП»,
м. Київ

ВИЩА ОСВІТА США В КОНТЕКСТІ ОСВІТНЬОЇ ГУМАНІСТИЧНО- КУЛЬТУРОЛОГІЧНОЇ ПАРАДИГМИ

У статті висвітлено основи успішного функціонування вищих навчальних закладів США, проаналізовано особливості організації освітнього процесу в них, що ґрунтуються на засадах гуманізації, неперервності, диференціації, індивідуалізації, диверсифікації та багаторівневості.

Ключові слова: вища освіта, вищі навчальні заклади США, коледж, університет, куррикулум, гуманітарна освіта.

В статье освещены основы успешного функционирования высших учебных заведений, США, проанализированы особенности организации образовательного процесса в них, основанные на принципах гуманизации, непрерывности, дифференциации, индивидуализации, диверсификации и многоуровневости.

Ключевые слова: высшее образование, высшие учебные заведения США, колледж, университет, куррикулум, гуманитарное образование.

The paper highlights the basics of successful functioning of higher education institutions in the USA, the features of their educational process based on the principles of humanism, continuity, differentiation, individualization, diversification and multilevel are analyzed.

Key words: higher education, institutions of higher education in the USA, college, university, curriculum, liberal arts education.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Особливості побудови американської моделі освіти, зокрема вищої, – її відкритість, гнучкість, демократичність, інноваційність – є визнаними в світовому масштабі та становлять значний науковий інтерес з огляду на їхню ефективність, дієвість, конкурентоспроможність у контексті сучасних освітніх викликів. Тож потреби інтеграції України до світової спільноти зумовлюють необхідність об'єктивного вивчення міжнародного досвіду розвитку вищої освіти, зокрема американської, з метою пошуку шляхів впровадження кращих світових надбань у практику вітчизняних вищих навчальних закладів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання загальної проблеми, котрим присвячується означена стаття. Різні аспекти функціонування системи освіти у США висвітлено в працях таких українських та російських науковців, як С. Андріяш, Р. Беланова, В. Громовий, С. Запругаєв, Т. Кошманова, М. Красовицький, О. Малярчук, О. Пивоварова, М. Поляков, С. Різниченко, О. Романовський, А. Сбруєва та ін.

Загальні тенденції розвитку освіти розглядаються в працях Д. Белла, М. Гайдеггера, П. Друкера, В. Іноземцева, М. Кастельса, Дж. Нейсбіта, Х. Ортега-і-Гассета, Я. Пелікана, М. Портера, Е. Тоффлера, Р. Гатчинса, К. Ясперса та ін.

Формулювання цілей статті. Метою статті є висвітлення особливостей функціонування сучасної системи вищої освіти в США.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Американська вища школа виокремлюється багаторівневою та розгалуженою системою вищих навчальних закладів, їхньою відмінністю за якістю і кількістю ступенів, що присвоюються, а також особливостями навчально-виховного процесу в цих закладах. Від-

так диверсифікація вищих навчальних закладів стала найважливішою характеристикою всієї сучасної системи вищої освіти в США. Тому ще в ХХ ст. постало питання щодо класифікації її інституцій. Сьогодні найбільш вдалою є класифікація вищих навчальних закладів Карнегі, яка визнана більшістю теоретиків і практиків вищої освіти в США, а також освітніми радами штатів.

Відомо, що першу спробу класифікувати вищі учбові заклади США здійснено в 1970 р. комісією вищої освіти фонду Карнегі на чолі з відомим фахівцем освітньої галузі К. Керром. Відповідно до цієї класифікації американські коледжі та університети групувалися, насамперед, за такими критеріями, як типи вищих навчальних закладів (коледжі, університети), зміст освіти (гуманітарні, педагогічні чи технічні коледжі). В 2000 р. з метою модифікації класифікації Карнегі всі інституції вищої освіти розподілено за академічним ступенем, що присвоюється: від ступеня асоціата (Associate) до доктора наук [9]. Пізніше, в 2005–2006 рр., американські фахівці в галузі вищої освіти внесли зміни до цієї класифікації, виокремивши 6 основних груп вищих навчальних закладів, а саме [6]:

- 1) коледжі, що присуджують ступінь асоціата;
- 2) дослідницькі університети;
- 3) магістерські коледжі та університети;
- 4) бакалаврські коледжі;
- 5) (вузько)спеціалізовані вищі навчальні заклади (інститути);
- 6) коледжі для корінного (індіанського) населення.

Варто відзначити, що вперше в історії класифікації Карнегі згідно з останньою версією дворічні коледжі, які зазначено в ній першими, розподілено на 14 підгруп за такими критеріями, як [9]:

- розмір коледжу (малі, середні і великі);
- розташування коледжу та відпо-

відно обслуговування інтересів тих чи інших верств населення (міські, приміські та сільські);

- кількість кампусів коледжу (з одним кампусом або з декількома);
- тип управління (державні і приватні);
- орієнтація на прибуток або діяльність без прибутку.

Ці дворічні освітні заклади, які охоплюють громадські та молодші коледжі (Community & Junior colleges) присуджують ступінь асоціата – найнижчий і найперший ступінь в американській вищій освіті. Вони пропонують два типи програм навчання: повністю академічні програми (студенти вивчають загальноосвітній цикл курсів гуманітарного спрямування) та вузькоспеціалізовані програми з елементами загальногуманітарної підготовки (студенти здобувають професійну освіту в різних галузях). Зауважмо, що навчання в означених дворічних коледжах відповідає першим двом рокам навчання в університеті. Зважаючи на це, за результатами навчання в них студенти можуть бути зараховані на подальше навчання в інші навчальні заклади, в яких присуджують ступінь бакалавра.

Сьогодні в країні налічують більше 150 університетів, а число коледжів із чотирирічними програмами навчання перевищує 1900 (приблизно 3,5 тис. коледжів загалом). Згідно з даними національного центру освітньої статистики США в країні функціонує 2542 коледжі із чотирьохрічним і 1694 коледжі з дворічним терміном навчання [9]. При цьому дві третини вищих навчальних закладів США є приватними.

У США не існує чіткого визначення самого поняття «вищий навчальний заклад». У принципі будь-який навчальний заклад, що здійснює подальшу підготовку після закінчення середньої школи, так званий «послясередній навчальний заклад» (postsecondary school), може з рівною мірою ймовірності називатися «коледжем», «шко-

лою», «інститутом» або «університетом».

Американські університети – це, переважно, потужні навчально-наукові комплекси, які об'єднують різні заклади, зокрема чотирирічні коледжі, установи та наукові центри. Відтак модель університету в США є відмінною від української, окрім університетів науково-дослідницького типу (наприклад, Національний технічний університет України «КПІ») і набагато складнішою. До складу американського університету, як правило, входить декілька коледжів, спеціалізованих шкіл (медичні, бізнес-школи тощо), відділення бакалаврату, магістерського та докторського навчання (doctorate або PhD), а також лабораторії та експериментальні центри.

Поняття «коледж» у системі вищої освіти США може вживатися на позначення як самостійного навчального закладу (з терміном навчання, як правило два або чотири роки), так і аналога факультету університету, що готує спеціалістів будь-якої галузі знань і має певну автономію. Часто для такого підрозділу вживають також слово «школа» (наприклад, Бізнес-школа ім. Робінса університету Річмонда), яке є одним з базових понять американської педагогіки та має п'ять такі лексико-семантичні варіанти [10, с. 109]: 1) навчальний заклад, в якому навчаються молоді люди віком до 19 років; 2) факультет чи група факультетів університету; 3) окрема група студентів, яка одержує вищу освіту; 4) група науковців, які об'єднані спільними науковими ідеями, методами. Зауважмо, що в США законодавчо не регламентовано, який вищий учбовий заклад повинен називатися «університетом», а який – «коледжем».

Крім того, деякі університети США, з тих чи інших історичних причин, і досі називаються коледжами. Бостонський коледж, Дартмутський коледж, коледж Вільяма і Мєрі (Boston College, Dartmouth College, College of William & Mary).

Інколи в США вживають термін «інститут» стосовно науково-дослідних центрів різних галузей знань та вищі навчальні заклади технічного спрямування (наприклад, Баттельський меморіальний інститут – приватна неприбуткова науково-дослідна організація, яка займається вивченням та впровадженням нових технологій в різних сферах (фармацевтика, агрохімія, охорона здоров'я, енергетика, національна безпека, транспорт, екологія та ін.) та тісно співробітничает з багатьма компаніями та федеральною владою США; Інститут Брукінза – найбільший науково-дослідницький центр у США та у всьому світі, що має надзвичайний вплив на обговорення зовнішньої політики як у Вашингтоні, так і в Європі; Інститут міжнародної економіки Петерсона – приватна, некомерційна науково-дослідницька установа, що займається вивченням міжнародної економічної політики; заклади вищої освіти науково-дослідницького типу – Каліфорнійський технологічний інститут; Массачусетський технологічний інститут тощо).

Відомо, що керівництво вищою освітою у країні є децентралізованим, оскільки, згідно з 10-ю поправкою до Конституції США [7], вся система освіти підпорядкована органам управління окремих штатів. Варто зауважити, що в кожному штаті є власні, спеціально створені, акредитаційні органи. Діяльність закладів вищої освіти в США переважно регламентується відповідними радами, які плідно співпрацюють із радами освіти штату для вирішення певних питань. У цілому ради вищих навчальних закладів самостійно вирішують цілу низку проблем, враховуючи і підтримання правопорядку на території кампусів. Цікавим є той факт, що американські університети мають власну поліцію, яка не підпорядковується поліції штату.

Відповідно різна політика влади штатів у галузі вищої освіти посилює диференціацію вищої школи. В свою чергу, уряди штатів, здійснюючи за-

гальне регулювання у галузі вищої освіти, залишають за вищими навчальними закладами широку автономію у прийнятті рішень з найрізноманітніших питань. Так, вищі навчальні заклади є самостійними в підходах до організації своїх структурних підрозділів, визначення цілей діяльності та розробки навчальних планів і робочих навчальних програм курсів.

Функції, що в Україні покладено на Департамент вищої освіти Міністерства освіти і науки, у США виконують неурядові громадські організації, серед яких [3]:

- Американська рада державних коледжів та університетів (AASCU – American Association of State Colleges and Universities) забезпечує гарантії щодо здобуття вищої освіти всіма громадянами країни.
- Американська рада з питань освіти (ACE – American Council on Education) відіграє важливу роль у вирішенні ключових питань вищої освіти щодо наукових досліджень й інноваційних програм.
- Національна рада з акредитації підготовки освітніх кадрів (NCAEP – National Council for Accreditation of Educator Preparation; раніше NCATE – National Council for Accreditation of Teacher Education) опікується питаннями забезпечення якості підготовки й акредитації, на основі розроблених стандартів, не лише педагогічних працівників, а й педагогічних факультетів університетів.
- Рада з акредитації безперервної освіти та підготовки кадрів (ACCET – Accrediting Council for Continuing Education and Training) стала першою в США радою з акредитації, яка сертифікована як система управління якістю ISO 91001 : 2000 відповідно до міжнародних норм.
- Національна асоціація відділів освіти (NSBA) – федерація асоціацій місцевих відділів освіти всіх штатів країни.
- Служба тестування в освіті (ETC

- Educational Testing Service) організовує контроль навчальних досягнень студентів, а також здійснює лобювання освітніх проектів перед урядом США.
- агенція розвитку гуманітарних наук (National Endowment for the Humanities) є незалежною федеральною організацією, яка забезпечує підтримку та фінансування дослідницьких, освітніх та різноманітних громадських проектів у сфері гуманітарних наук.

В Америці чотирирічна програма навчання з отриманням ступеня бакалавра вже є повноцінною вищою освітою. Такі програми спрямовані на надання загальнокультурної загально-теоретичної основи (протягом перших 2-х років навчання) для подальшої освіти та першого рівня спеціальної підготовки для виконання практичної роботи з обраної спеціальності [2, с. 193].

У США ступенева система освіти на рівні бакалаврату має універсальний характер гуманітарної підготовки (природничо-наукові та суспільно-соціальні навчальні курси), на якій ґрунтується якісна подальша фахова підготовка. Натомість в Україні базовий рівень підготовки бакалаврів є лише освітньо-кваліфікаційним на відміну від переважно освітнього рівня бакалавра у США, що передбачає обов'язкове наступне навчання в магістратурі, або рівня професійної освіти.

Таким чином, на бакалавраті у вищих навчальних закладах США закладається підґрунтя для різноманітних спеціалізацій на наступному, магістерському рівні. Магістратура орієнтована на спеціальну підготовку науково-дослідницького і педагогічного характеру та поглиблену спеціалізацію з певної професії.

В Україні навчальний план підготовки і бакалаврів, і магістрів також складається з нормативної та варіативної частин. До нормативної частини бакалаврату належать такі цикли дисциплін: 1) гуманітарної підготовки;

2) природничо-наукової та соціально-економічної підготовки; 3) професійної і практичної підготовки. Варіативна частина плану може містити ті самі цикли дисциплін, що й нормативна, проте їх обирає навчальний заклад. На магістерському рівні додано цикл дисциплін вільного вибору студентів. На відміну від магістратури у США, де всі дисципліни більшою мірою пов'язані з фаховою спеціалізацією у певній галузі, в Україні цикли фундаментальних і гуманітарних та соціально-економічних дисциплін є спільними для всіх магістерських спеціальностей, хоча і не стосуються безпосередньо професійних інтересів магістрантів [5, с. 50].

Важливим інструментом диверсифікації бакалаврської та магістерської освіти, як у США, так і в Україні, є освітньо-професійна програма кожного рівня, на основі якої заклад вищої освіти розробляють навчальні плани, тобто різні моделі підготовки бакалаврів і магістрів. Як відомо, вітчизняне розуміння навчального плану дещо відрізняється від вживаного в американському педагогічному дискурсі поняття «куррикулум» (curriculum), що також може бути віднесене до навчальної програми [4, с. 24]. Під куррикулумом розуміється формалізований пакет курсів, запропонований і затверджений навчальними закладами. На відміну від навчального плану закладу, який визначає перелік і обсяг нормативних та елективних (вибіркових) дисциплін, куррикулум відображає освітню модель кожного рівня, наповнюючись змістом залежно від напрямів підготовки та спеціальностей [4].

В останні роки модель куррикулуму з підготовки бакалаврів у США лишається незмінною, проте відбулися зміни в освітніх цілях, що призвели до зближення фахової спеціалізації та загальної гуманітарної освіти.

Варто відзначити, що вивчення загальноосвітніх гуманітарних дисциплін в університетах США, що охоплює перші два роки навчання, має на

меті навчити студентів орієнтуватися в просторі культури, засвоїти ціннісний підхід до світу, усвідомити значення екзистенціальної проблематики буття для формування їх світогляду. Отже, загальна гуманітарна освіта спрямована на формування гуманітарної культури студентів, на відновлення цілісності їх культури в цілому як носіїв, творців та субстратів культури суспільства.

Водночас на першому році навчання на бакалавраті поширеними є заходи, які включають ознайомлення з навчальним закладом, корекційні курси для недостатньо підготовлених студентів, семінари першого року навчання, доступ до університетських служб підтримки, різноманітні позанавчальні заходи тощо [8, с. 511]. Як правило, до кінця другого року студент має обрати свою спеціалізацію. Цикл обов'язкових професійних дисциплін студенти вивчають на третьо-чотвертому році навчання.

Студенти американських вищих навчальних закладів можуть обирати різні комбінації спеціалізацій: дві спеціалізації, кожна з яких вивчається як основна (major), або основна й додаткова (minor) з одержанням диплома й сертифіката відповідно. Спеціалізації можуть бути в одній сфері знань, наприклад в галузі суспільних наук – історія і соціологія, або з різних сфер – біологія й література.

Варто констатувати, що в США куррикулум більшості бакалаврських програм складається з так званих «розширеної компоненти» (the breadth component) – загальноосвітніх дисциплін гуманітарного та природничого циклів та «поглибленої компоненти» (the depth component) навчання, яка утворюється загальнопрофесійними та спеціальними дисциплінами [8, с. 510]. Дисципліни розширеної компоненти визначаються на рівні університету чи коледжу. Наприклад, для бакалаврів-гуманитаріїв їхня питома вага становить у середньому 40 % від загального навчального навантаження,

натомість для бакалаврів технічного спрямування – до 30 %. Зазвичай перелік загальнопрофесійних навчальних курсів є фіксованим, проте студентам надається більша свобода вибору спеціальних навчальних дисциплін [1, с. 78].

Так, одному з провідних технічних університетів світу – Массачусетському технологічному інституті приділяють особливу увагу гуманітарній підготовці як на стадії підбору студентів, так і в процесі навчання. Наприклад, загальноосвітня підготовка студентів інженерних спеціальностей Массачусетського технологічного інституту 17 базових навчальних курсів, серед яких 8 – загальнонаукових, 9 – загальногуманітарних. Крім цього, протягом перших двох років студенти відвідують практичні заняття по складанню ділових паперів, звітів та творчого письма. На особливу увагу заслуговує досвід цього навчального закладу в створенні необхідних умов спеціалізованої двопротильної підготовки студентів з присудженням їм ступеня бакалавра гуманітарних і технічних наук або гуманітарних і природничих наук, що забезпечує, таким чином, збалансовану підготовку конкурентоспроможних фахівців.

Таким чином, бакалаврська освіта в американських вищих навчальних закладах передбачає адаптацію до навчального середовища, загальнокультурну та загальну професійну підготовку.

На викладених засадах необхідно констатувати, що автономія університетів країни дає студентам повну свободу у виборі різноманітних базових курсів. З цією метою більшість вищих навчальних закладів, публікує щорічний збірник навчальних курсів (Courses of Instruction), спецкурсів і спецсемінарів. Тож студент не тільки сам обирає щорічно комплекс навчальних дисциплін, а й навчальний час.

Беручи до уваги зазначене вище, варто констатувати, що кожний вищий

навчальний заклад Америки встановлює власну нормативну частину щодо співвідношення дисциплін гуманітарного, соціального і природничого циклів протягом перших 2-х років навчання. Головним тут є те, що процес вивчення дисциплін гуманітарного циклу передбачає активну участь студентів у навчальному процесі, а не просто пасивну рецепцію певної інформації. Слід також підкреслити, що у вищих навчальних закладах США поширеною є методика індивідуального навчання з урахуванням таких особливостей: відсутність жорстких рамок у часі, що дозволяє студенту вивчати матеріал з такою швидкістю, що відповідає рівню його підготовки та здібностям; можливість переходу до вивчення нового матеріалу тільки після засвоєння попереднього; складання програми навчання самим студентом за допомогою комп'ютера; використання лекцій як спрямовуючої форми у навчанні, а не як основного засобу передачі інформації; підвищення ролі письмових робіт; багаторазова перевірка знань, що дає змогу викладачеві

постійно орієнтуватись у реальному стані навчальної діяльності студента і керувати нею.

Висновки з поданого дослідження і перспективи подальших розвідок у даному напрямі. Узагальнюючи викладене, відзначимо, що диверсифікація вищих навчальних закладів є найважливішою характеристикою всієї сучасної системи вищої освіти в США. Можливість сформуванню власної програми навчання, свобода вибору навчальних курсів, сучасні інтерактивні методи проведення занять стають для американських студентів справжньою школою демократії, відповідальності за власні рішення, вміння вибирати та планувати своє життя, стають у повному розумінні цього слова школою свободи.

Перспективним напрямом дослідження означеної проблематики є науково-практична розробка сучасних засад гуманітаризації освітнього процесу у вищих навчальних закладах різних типів у США, що сприяють розвитку гуманітарної культури студентів.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Гладких Б. А. Система высшего образования в США: особенности организации и управления / Б. А. Гладких // Экономика образования. – 2005. – №6. – С. 68–89.
2. Лецинский А. П. Становление и развитие базисного этапа в системах высшего образования США и Украины : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.01 / Александр Петрович Лецинский. – О., 1995. – 209 с.
3. Лунячек В. Деякі питання управління освітою в США / Вадим Лунячек // Нова педагогічна думка. – 2008. – № 1. – С. 16–20.
4. Пуховська Л. П. Сучасні підходи до професіоналізму вчителя в різних освітніх системах / Людмила Прокопівна Пуховська // Шлях освіти. – 2001. – №1. – С. 20–25.
5. Хриков Є. Порівняльний аналіз підготовки магістрів з управління освітніми установами в Україні та США / Євгеній Хриков, Світлана Бурдіна // Вища школа. – 2006. – № 3. – С. 46–56.
6. Carnegie Classification of Institutions of Higher Education [Electronic resource]. – Mode of access: <http://classifications.carnegiefoundation.org/>.

7. *Constitution of the United States* [Electronic resource] – Mode of access: <http://www.house.gov/house/Constitution/Constitution.html>.
8. DeZure D. *Innovations in the Undergraduate Curriculum*. / Deborah DeZure // *Encyclopedia of Education* [ed. by J. Guthrie]. – New York : Macmillan Publishers, 2003. – P. 509–514.
9. McCormick C. A. *Rethinking and Reframing the Carnegie Classification* / McCormick C. Alexander, Chun-Mei Zhao // *Change*. – 2005 (September–October). – P. 51–55 [Electronic resource]. – Mode of access: <http://classifications.carnegiefoundation.org/downloads/rethinking.pdf>
10. Rowntree D. *A dictionary of education* / Derek Rowntree. – New York : Harper and Row, 1981. – 354 p.